

משרד החינוך והתרבות - המחלקה לתרבות ותרנית

גליונות לעיון בפרשת השבוע
ערוכים בידי נחמה ליבוביץ - שנת השלושים

אין גליון הדרכה

וזאת הברכה (תשל"א-ל"ב)

מ"ג כ"ו-כ"ז

א. שאלה כללית

אברבנאל: וכוונתי בפירוש הכתובים הוא שאחרי שאדון הנביאים ברוך השבטים בפרט ראה עוד לכלול ברכותיהם ולהוכיח מי הוא הפועל אותם, וראה שהברכות אשר זכר כולם השתרעו עליו לשלשה מיני ברכות:

האחת גבורת השבטים בנצחון האויבים וכבוש ארצם...
המין השני הוא מברכת הארץ בפרותיה ותבואותיה דשנותם ושלמותם...
והמין השלישי הוא בדבקות אלוהי ובענינים הרוחניים...
ולכן אחרי זכון הברכות הפרטיות כללן באמרו שכלם הן נשפעות מהשם ית'.

(1) מי הם השבטים אשר התברכו בכל אחד משלשת הסוגים?

(2) מה הפסוק אשר ממנו מתחילה הפניה אל כל השבטים יחדיו?

ב. כ"ו-כ"ז

רש"י ד"ה אין כאל ישורון

דע לך ישורון שאין כאל בכל אלוהי העמים ולא צורך צורם.

" רוכב שמים

הוא אותו אלוה שבעזרך ובגאותו הוא רוכב שחקים

" מעונה אלוהי קדם

למעון הם השחקים לאלוהי קדם, שקדם לכל אלוהים וברר לו שחקים לשבתו ומעונתו, ומתחת מעונתו כל בעלי זרוע שוכנים.

" זרועות עולם

סיחון ועוג ומלכי כנען שהיו תוקפו וגבורתו של עולם לפיכך על כרחם יחרדו ויזועו וכחם חלש מפניו; לעולם אימת הגבוה על הנמוך. והוא שהכח והגבורה שלו יגרש מפניך אויב ויאמר לך השמד.

" מעונה: כל חיבה שהיא צריכה למ' ד בתחילתה הטיל לה ה' א בסופה.

(1) לשם מה הקדים רש"י לפרשו את המלים "דע לך"

(2) לשם מה הוסיף רש"י את המלים "הוא אותו אלוה ש...?"
מה תיקן בזה?

xx (3) במה שונה רש"י בחפיסה התחבירית מת"א:

לית אלוהה כאלהה דישראל,

דשכינתיה בשמיה בסעדר ותוקפיה בשמיה שמה

(4) למה הוסיף רש"י את המלים "ולעולם אימת הגבוה על הנמוך" -
מה צורך יש במלים אלה להבנת הפסוק?

xx (5) רוב הפרשנים מתנגדים לדברי רש"י האחרונים ד"ה מעונה.

מה התמיהה על דברי רש"י אלה כאן? והלא אמר כלל זה
בכמה מקומות ולא תמהו עליו כלל?

ג. מעונה אלוהי קדם.

ראב"ע: דע, כי "מעון" כמו סוכה, והעד (תהלים ע"ו) "ויהי בשלם סוכו ומעונתו בציון" ורבים כן.

והטעם כי מעונה שלך הוא אלוהי קדם כמו (תהלים צ"א ט') "עליון שמת מעונך" (תהלים צ' א') "מעון אתה היית לנו". ולעולם המעון למעלה על החוסה בו והמקום למטה.

ומתחת זרועות עולם.

ראב"ע: שיתמכו אותך. וטעם "עולם" שכן יהיו נצח ולא תחלשנה, והמעון שלך לא יסור

כי הוא 'אלוהי קדם', והטעם קדמון שאין לו ראשית ואחרית. וטעם "ראשית" ואחרית" כנגד הנבראים.

(נואת הברכה תשל"א-ל"ב)

- xx (1) מה הם הרבים שהם "כן"?
- (2) מי הוא נושא פסוקנו לדעת רש"י ומי הוא לדעת הראב"ע?
- xx (3) היש להביא הוכחה להכרעה: מי משני הפרשנים - רש"י או ראב"ע - קרוב יותר לפשוטו של מקרא?
- (4) מה בין רש"י לבין ראב"ע בפרוש המלה "עולם"? מי משניהם קרוב יותר לשימוש המלה במקרא בכלל?

ד. מעונה אלוקי קדם

בראשית רבה ס"ח (ט)

(בראשית כ"ח י"א) "ויפגע במקום" ר' הונא בשם ר' אמרי אמר: מפני מה מכניין שמו של הקב"ה וקורין אותו "מקום"? שהוא מקומו של עולם ואין עולמו מקומו. מן מה דכתיב (שמות ל"ג) "הנה מקום אתי" הוי: הקב"ה מקומו של עולם ואין עולמו מקומו.
א"ר יצחק בן חלפתא: כתיב (דב' ל"ג) "מעונה אלוקי קדם". אין אנו יודעים אם הקב"ה מעונו של עולמו ואם עולמו מעונו? מן מה דכתיב (תהלים צ') "ה' מעון אתה" הוי: הקב"ה מעונו של עולמו ואין עולמו מעונו.
א"ר אבא בר יודן: לגבור שהוא רוכב על הסוס וכליו משופעים אילך ואילך. הסוס טפילה לרוכב ואין הרוכב טפילה לסוס, שנאמר (חבקוק ג') "כי תרכב על סוסך".

מעונה אלוקי קדם

העמק דבר: עתה יבאר כח ישורון בענין הגנה ומלחמה עם אומות העולם. והקדים דישורון
הם מעונה של אלוקי קדם. וכנוי של "אלוקי קדם" מבואר ע"פ מדרש בראשית רבה: מתחילה עלה בדעתו ית' להשכיך שכינתו למטה, אלא שעל פי חטא אדם עלה לרקיע השני, וע"י חטא קין עלה לרקיע השלישי וכן בדור אנוש והלאה, עד שעלה לרקיע השביעי. ומשבא אברהם אבינו התחיל להוריד שכינתו, וכן ביצחק וכן ביעקב עד שנתנה תורה לישראל ואז אפילו (תהלים ס"ח) "סוררים - לשכון יה אלוקים".
ונמצא שמעת בריאת שמים וארץ היה הרצון שיהא מעונתו בארץ, משום הכי אמר הכתוב, אשר ישורון המה מעונה של אלוקי קדם. ו"קדם" שגם אז עלה במחשבה שיהא אומה ישראלית בס' יהא המעונה. וכן אמר ר' יוחנן ב"ר חנינא: אבל לא ביתו ממש, אלא כמו דר בקביעות שלא בביתו.

ומתחת זרועות עולם

העמק דבר: לא מבעי בשעה שישראל בארצם ובמלוכה בפני עצמם, אלא אפילו בשעה שהם
תחת מלכויות, שהן המה זרועות עולם, מכל מקום השכינה שורה בישראל.

- xx (1) מה ההבדל העקרוני בינו לבין דברי ר' יצחק בן חלפתא בבראשית רבה בתפישת היחס שבין ה' לעולמו?
- xx (2) לשם מה הוסיף בסוף דבריו שאין "מעונה" ביתו ממש אלא דירה בלבד, אם כי דירה קבועה?
- (3) מה בינו לבין רש"י בפירוש מלת "ומתחת"?
- x (4) הסבר מהי הסיבה הלשונית תחבירית המאפשרת את אי הבהירות של פסוקנו, שעליה בנוי המדרש באמרו "אין אנו יודעים אם..."

ה. מעונה אלוהי קדם

אבן כספי: סירת כסף.

בסעם (ישעיה ס"ו) "השמים כסאי והארץ הדום רגלי"

עם איזו תפישה מכל התפישות שהובאו בגליונו הוא מסכים?